

педагогіки пения: Руководство для учителей и пособие для учащихся. Т. 1– 2 / К. М. Мазурин. – Москва, 1902– 1903. – 924 с.

7. Симонова Э. Р. Певческий голос в западной культуре: от раннего литургического пения к belcanto: дисс. ... д-ра искусствоведения: 17.00.02 / Симонова Элеонора Рауфовна. – М., 2006. – 371 с.

REFERENCES

1. Andguladze, N. (2003). *Homocantor: Ocherki vokal'nogo iskusstva*. [Homocantor: Essays on Vocal Art]. Moscow.
2. Bagadurov, V. (1929). *Ocherki po istorii vokal'noy metodologii*. [Essays on the history of vocal methodology]. Moscow.
3. Dmitriyev, L. B. (1976). *O vospitanii pevtsov v Tsentre usovershenstvovaniya opernykh artistov pri teatre La Scala*. [About the education of singers at the Center for the Improvement of Opera Artists at the La Scala Theater]. Moscow.
4. Kon, N. G. (2016). *Formirovaniye gotovnosti budushchikh uchiteley muzyki k professional'nomu samovershenstvovaniyu v protsesse vokal'no-uchebnoy deyatel'nosti*. [Formation of readiness of future music teachers for professional self-improvement in the process of vocal-educational activity]. Germany.
5. Kruglova, Ye. V. (2007). *Traditsii barochnogo vokal'nogo iskusstva i sovremennoye ispolnitel'stvo: na primere sochineniy G. F. Gendelya*. [Traditions of Baroque Vocal Art and Contemporary Performance: based on the works of G. F. Handel]. Moscow.
6. Mazurin, K. M. (1903). *Metodologiya peniya: Kurs pedagogiki peniya*. [Methodology of singing: The course of singing pedagogy]. Moscow.

7. Simonova, E. R. (2006). *Pevcheskiy golos v zapadnoy kul'ture: ot rannego liturgicheskogo peniya k belcanto*. [Singing voice in Western culture: from early liturgical fines to belcanto]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ШАФАРЧУК Тетяна Георгіївна – старший викладач кафедри теорії музики і вокалу Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: методика підготовки викладачів вокалу; стильові особливості виконання творів композиторів епохи bel canto.

ДЕСЯТНИКОВА Наталія Львівна – старший викладач кафедри музично-інструментальної підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: історія і методика фортепіанного виконавства.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

SHAFARCHUK Tetyana Georgievna - Senior Lecturer of the Department of Music and Vocal Theory of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky.

Circle of scientific interests: methodology of teaching vocal training; stylistic features of the works of composers of the bel canto era.

DSEYATNIKOVA Natalia Lvovna - Senior Lecturer of the Department of Musical and Instrumental Preparation of the K. U. Ushynskiy South Ukrainian National Pedagogical University.

Circle of scientific interests: history and technique of piano performance.

*Дата надходження рукопису 23.04.2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор А. М. Растрюгіна.*

УДК: 37.015.31+37.091.12.011.3 – 051:78

ГАО Юань –

аспірантка кафедри музично-інструментальної підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського
e-mail: 675833671@qq.com

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ФАХОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах кардинальних соціокультурних змін, які супроводжуються об'єктивною інтенсифікацією емоційного навантаження на психіку людини у будь-якій сфері життєдіяльності, неперечною стає важливість готовності особистості адаптуватися до мінливих умов існування, адекватно реагувати на процеси, що відбуваються. Відтак, усвідомлення і розуміння особистістю власних емоцій та

емоцій інших людей набуває значної актуальності.

Особливого значення розвиток емоційного інтелекту особистості набуває в контексті таких напрямків активності людини, які пов'язані безпосередньо з комунікацією з іншими людьми. Ефективність їхньої діяльності залежить від ефективно налагодженого спілкування, здатності керувати процесом діяльності, досягати необхідних результатів через створення певного емоційного фону. Це зумовлює

підвищення актуальності вивчення проблематики емоційного інтелекту саме в контексті діяльності педагога. У даному аспекті емоційний інтелект відображає інтеграцію емоційних, когнітивних, комунікативних та регуляційних властивостей особистості. Розвинутий емоційний інтелект педагога стає запорукою його професійної ефективності як засіб створення необхідної психологічної атмосфери, налагодження стосунків з учнями, запобігання виникнення стресових ситуацій, а також як умова підвищення самомотивації на фаховий розвиток і формування високого рівня педагогічного артистизму.

Актуальність визначеної проблеми в контексті теми статті посилюється тісним зв'язком емоційної сфери з мистецтвом. Висока чутливість до широкого спектру емоційних переживань, здатність розрізняти й вірно трактувати емоційні сигнали, а також знаходити шляхи для адекватного вираження й трансляції емоційного контексту художнього образу, розуміння законів емоційного впливу на слухача, керування власними емоціями в умовах виконання музичного твору й емоціями інших в процесі організації його сприйняття є дуже важливими для вчителя музичного мистецтва, діяльність якого відбувається на перетині педагогічних та мистецьких засад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці вивчають різні аспекти проблематики емоційного інтелекту: місце і роль емоцій у когнітивних процесах (В. Вундт, П. Жане, Т. Рібо, Н. Грог та ін.); каузальні взаємозв'язки емоційних та інтелектуальних процесів (Л. Виготський, В. Вілюнас, С. Максименко, С. Рубінштейн та ін.); системно-функціональну синергію емоцій та інтелекту у регуляції діяльності та спілкування особистості (Л. Аболін, О. Айгунова, І. Андреева, Л. Анциферова, Т. Березовська, О. Власов, Є. Власова, Г. Гарскова, Ю. Давидова, Б. Додонов, К. Изард, Д. Карузо, О. Леонтьєв, Д. Люсін, Дж. Мейєр, М. Роберт, П. Селоуей, О. Тихомиров та ін.); осмислення і розуміння суб'єктом власних емоцій, когнітивну та предикативну емпатію (І. Андреева, П. Анохін, Д. Гоулман, К. Изард, Є. Ільїн, Є. Рибалко, О. Саннікова, С. Симоненко, О. Чебикін та ін.) тощо.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сутності та функцій емоційного інтелекту в діяльності фахівців у галузі музичної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дефініція «емоційний інтелект» формувалася на основі єдності інтелекту та афекту, інтеграції пізнавальних та емоційних аспектів. Дана ідея бере свій початок ще за часів античності. Наявність емоційних явищ в процесі пізнання відмічалось ще

давньогрецькими філософами. Платон першим звернув увагу на вивчення інтелектуальних емоцій і розглядав їх як явища вищої природи. Схожої точки зору дотримувались і інші філософи, такі як Аристотель, Р. Декарт. Д. Юм відмічає вплив емоцій на розумову діяльність. У 90-ті роки ХХ століття поняття «емоційний інтелект» виокремлюється як предмет психологічного дослідження. Конструкт «емоційний інтелект» був виокремлений, Дж. Мейєром і П. Селоуєєм для визначення здібностей особистості щодо сприйняття, переробки та використання емоційно навантаженої інформації. Під емоційним інтелектом розглядалася здібність керувати власними емоціями та емоціями інших.

Важливим моментом у дослідженні феномену емоційного інтелекту вважається виникнення твердження, відповідно до якого емоційний інтелект можливо розвивати у людини будь-якого віку, надаючи їй тим самим перевагу у досягненні життєвої успішності. Це твердження сприяло активній популяризації проблеми емоційного інтелекту серед психологічних досліджень [5]. Відтак, вважалося необхідним дослідити механізми функціонування й розвитку емоційного інтелекту з метою вирішення через нього тих чи інших соціальних та особистісних проблем [3]. Е. Носенко [5], спираючись на дослідження «Психологія життєвого успіху» [7], визначає емоційний інтелект як певний вид «розумності», який здатний підіймати особистість над її пристрастями й слабкостями, реалізовувати власні таланти, мотивувати себе на розкриття своїх потенціалів.

Більшість вчених розглядали емоційний інтелект як конгломерат здібностей. Так, Дж. Мейєр і П. Селоуей визначили емоційний інтелект як здатність сприймати і усвідомлювати свої та чужі почуття і емоції, розрізняти їх, користуватися цією інформацією для фасилітації мислення і діяльності. Дослідники виокремлювали такі здібності як ідентифікація емоцій, регуляція та експресія, використання емоційної інформації в мисленні і діяльності. Як бачимо, перша концептуальна модель емоційного інтелекту робить акцент на когнітивних здібностях, пов'язуючи всі механізми емоційного інтелекту з мисленевими операціями.

Близько за змістом визначав емоційний інтелект Д. Гоулман. Дослідник розглядав емоційний інтелект як готовність особистості до розпізнавання тлумачення емоцій, як своїх так і інших з метою реалізації власної мети. Однак, він наполягав на тому, що складові емоційного інтелекту відображують не когнітивні, а, перш за все, емоційні здібності

особистості – емоційну синсетивність і здатність керувати емоційними станами. При цьому автор виокремив чотири галузі функціонування емоційного інтелекту. Перша охоплює самосвідомість та самооцінку, друга включає контроль власних емоцій, адаптивність та ініціативність особистості, третя охоплює соціальну чутливість та емпатію, а четверта дозволяє налагоджувати комунікацію, регулювати соціальні відносини, вирішувати конфліктні ситуації, організувати співпрацю через емоційний вплив на інших.

Емоційний інтелект як шлях до успішності у будь-якій ситуації розглядає Р. Барон, виокремлюючи адаптаційні здібності серед складових емоційного інтелекту. До визначеного конструкту автор відносить здатність протистояти стресовим ситуаціям, емоційну лабільність, вміння долати труднощі, усвідомлення власних емоцій та загальну оптимістичність людини.

Д. Люсін виокремив соціальну складову в структурі емоційного інтелекту. Це відбулося внаслідок розмежування двох аспектів емоційного інтелекту – внутрішньоособистісного (як здатність керувати власними емоційними станами) та міжособистісного (соціального – як здатність впливати на емоції інших, керувати соціальними взаєминами). Дослідник включає до міжособистісного емоційного інтелекту інтуїтивне розуміння емоцій іншої людини, здатність «зчитувати» емоції через невербальну експресію, корегувати емоційний стан інших за власним бажанням. Автор наполягає на тому, що емоційний інтелект не має обмежуватися когнітивними здібностями. Важливою складовою він вважає інтерес до внутрішнього світу людини, здатність до психологічного аналізу, розуміння цінностей, які впливають на емоційні переживання, тобто окрім когнітивної складової у структурі емоційного інтелекту Д. Люсін виокремлює особистісну [4].

Розглянемо функції емоційного інтелекту, представлені у дослідженнях О. Собченко та Г. Овчаренко. Серед основних функцій розглядається такі: інтерпретативна (забезпечує ефективне розпізнавання й тлумачення емоційної інформації, узагальнення її з метою формування й накопичення емоційного досвіду); регулятивна (націлена на створення емоційного комфорту та керування зовнішніми формами виразу емоцій); адаптивна (сприяє активізації психічних резервів з метою подолання стресових станів); активізуюча (сприяє зростанню самомотивації, допомагає формувати конгруентну поведінку). Означені функції дозволяють повноцінно вивчати

змістовні характеристики емоційного інтелекту на когнітивному (як форма емоційної обізнаності), емоційному (палітра емоційного реагування) та поведінковому (адекватність та адаптивність поведінки в умовах емоційних ситуацій) рівнях.

Розглядаючи емоційний інтелект як конструкт, що поєднує когнітивні, емоційні та особистісні характеристики, вчені підкреслюють його вплив на успішність людини. Так, Л. Колісник визначає емоційний інтелект як здатність сприймати, виражати емоції та керувати ними таким чином, щоб сприяти своєму особистісному зростанню [2]. У свою чергу Ю. Бреус зазначає, що емоційний інтелект дає людині можливість знаходити шляхи подолання внутрішньоособистісних та міжособистісних проблем та ефективно будувати й реалізувати стратегії власних цілей в процесі професійного становлення особистості [1].

В контексті впливу емоційного інтелекту на успішність людини важливо звернутися до дослідження А. Четверик-Бурчак, присвяченого визначенню механізмів впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності. Авторка визначає, що розвинутий емоційний інтелект забезпечує ефективність розв'язання життєвих завдань через організацію доброзичливих стосунків з оточенням; спрямованість на самовдосконалення через детермінацію активності особистості цінностями; підтримку емоційного балансу через емоційну обізнаність. В своєму дослідженні вчена доводить що емоційний інтелект, як джерело сприйняття власного життя у вигляді емоційно насиченого процесу, що підлягає самоконтролю, здатен забезпечувати самореалізацію особистості, збільшення рівня самоповаги, усвідомлений вибір адекватних стратегій подолання стресогенних ситуацій в процесі професійної діяльності та формування ефективної лідерської професійної позиції.

Означені характеристики емоційного інтелекту мають безпосереднє значення, зокрема, для фахівця в галузі музичної освіти. Необхідність постійно організувати педагогічну комунікацію з учнями вимагає від вчителя музики вміння аналізувати, тлумачити й використовувати емоційну інформацію, створювати необхідний емоційний фор у процесі спілкування з учнями, бути готовим швидко адаптуватися до будь-яких емоційних обставин в умовах мінливості музично-педагогічного процесу. Все це посилюється необхідністю для вчителя бути готовим сприймати, ідентифікувати та транслювати емоційну інформацію, закладену в художньому тексті твору мистецтва.

Мистецтво як засіб емоційної комунікації

є психологічною реальністю, що зумовлюється інтеграцію процесів сприйняття, розуміння емоційного повідомлення іншого й емоційного відгуку на нього. Таким повідомленням є закладена у музичну мову «художня емоція», яка відрізняється від побутової індивідуальної емоції тим що є носієм об'єктивного змісту і не є випадковою. Художня емоція, яка народжується як індивідуальна, через твір мистецтва узагальнюється й трансформується у суспільну. Відповідно, емоційний інтелект стає універсальною психологічною характеристикою, яка забезпечує ефективність художньо-педагогічної комунікації у процесі сприйняття, усвідомлення й декодування емоційно-образного змісту музичного твору, його реалізацію через виконавську концепцію та трансляцію під час організації художньо-педагогічного простору.

Фахова підготовка майбутніх учителів музики ґрунтується на різних видах художньо-педагогічної комунікації з музичним мистецтвом або через музичне мистецтво з іншими. Музичне мистецтво є найбільш емоційним з усіх видів мистецтва, у символній мові якого заковані художні емоції. Мова музики передає раціональну і емоційно забарвлену інформацію. Історія розвитку музичного мистецтва вказує на те, що мова музики володіє експресивною функцією. Інформація, передана мовою музики є емоційно насиченою, символічною. Емоція в музиці володіє загостреною інформативністю. Музичне мистецтво – це поєднання емоційного та раціонального, а співвідношення цих компонентів залежить від особливостей музичного стилю або жанру.

Якщо вчені-психологи розглядали переважно внутрішньоособистісний (розуміння та регуляція власних емоцій) та міжособистісний (розуміння й регуляція емоцій інших учасників педагогічної комунікації) аспекти емоційного інтелекту, ми вважаємо можливим припустити, що в діяльності вчителя музичного мистецтва доцільно розглядати ще один аспект – художній, як здатність до розуміння емоційного навантаження та емоційно-образних повідомлень, закованих у музичній мові; як готовність тлумачити їх на основі авторської та художньо-виконавської концепції; як спроможність викликати в учнів такий емоційний стан, який буде найбільш доцільним для глибокого особистісного сприйняття того чи іншого музичного твору.

Розуміння ролі розвинутого емоційного інтелекту в діяльності вчителя музики визначається широким колом функцій, які виконує даний конструкт. Окрім функцій, представлених у психологічних дослідженнях, ми вважаємо доцільним визначити ще деякі.

Евристична функція націлена на пізнання, узагальнення, класифікацію емоцій, уявлень і знань про емоції, які заковані в художньому тексті. Вчитель музики має бути готовим виявляти зв'язки між нотним текстом, звуковими інтонаціями та емоціями, а також володіти умінням реалізовувати необхідні емоції через засоби музично-виконавської виразності. Осягнення такої інформації дозволяє підвищувати ефективність художньо-педагогічної комунікації та фахової підготовки майбутнього вчителя музики в цілому на основі формування здатності розрізняти емоції, аналізувати їх та використовувати отриману інформацію для управління мисленням і діями, що пов'язує евристичну функцію з регулятивною.

Регулятивна функція емоційного інтелекту спрямована на керування власними емоційними станами і реакціями, здійснення доцільного ефективного впливу на учнів у процесі художньої комунікації, виклик необхідного емоційного стану у процесі виконання музичного твору через раціоналізацію та розумову обробку емоцій, та керування власними діями й мисленням через емоційне підкріплення власного стану.

Адаптивна функція емоційного інтелекту вчителя музики тісно пов'язана з прагненням фахівця налагодити ефективну взаємодію з усіма учасниками художньо-педагогічної взаємодії, бажанням бути прийнятими ними, визнанням у якості лідера. Розвинений емоційний інтелект реалізує цю потребу, сприяючи виробленню у людини комунікабельності і відкритості, готовності розуміти емоції, які виступають як комунікативні дії. Розуміння емоцій супроводжується декодуванням як вербального, так і невербального аспекту художньо-педагогічної комунікації.

Спонукальна функція ґрунтується на зв'язку емоційного інтелекту і структурних компонентів мотиваційної сфери особистості – внутрішньої мотивації, мотивації успіху. Управління емоціями є одним з факторів, що визначають розвиток внутрішньої мотивації і мотивації до фахового розвитку, фахових досягнень. Означена функція покликана актуалізувати в фахівця потребу у постійному професійному самовдосконаленні, прагненні до досягнення власного професійного акме.

Рефлексивно-корекційна функція емоційного інтелекту пов'язується з пізнанням в області емоційних переживань, заглибленням до власного внутрішнього світу з метою формування особистісних смислів, необхідних для емоційного прочитання музичного твору, звернення майбутнього вчителя до власних почуттів для зменшення внутрішнього конфлікту між емоційним та інтелектуальним

сприйняттям художньо-емоційного змісту твору музичного мистецтва.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Узагальнюючи вищевикладене, зазначимо, що наукова проблема емоційного інтелекту як конструкту, що поєднує когнітивні, емоційні й особистісні здібності та якості, активно розроблюється вченими в різних галузях психологічної науки як джерело успішності людини. В контексті діяльності вчителя музики ми вважаємо доцільним розглядати емоційний інтелект як інтегральну властивість особистості, яка ґрунтується на здатності до раціоналізації емоцій та емоційної обробки художньої інформації з метою декодування, розуміння, регуляції, генерації та трансляції емоційних станів, необхідних для ефективної художньо-педагогічної комунікації. В подальшому наукові розвідки з даної проблеми будуть присвячені визначенню методологічних та методичних засад формування емоційного інтелекту в майбутніх учителів музичного мистецтва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бреус Ю. Эмоциональный интеллект как личностный ресурс профессионального становления представителей соционимических профессий / Ю. Бреус // SOCIETY, INTEGRATION, EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference. May 23–24, 2014. – Rezekne, 2014. – Volume I. – 65–74 p.
2. Колісник Л. Особливості прояву емоційного інтелекту у старшому юнацькому віці / Л. О. Колісник. – Чернівці: ЧНПУ, 2014. – № 121. – 228 с. (Серія: Психологічні науки). – С. 169–174.
3. Льошенко О. Особливості формування поняття «емоційний інтелект» / О. А. Льошенко // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2012. – Вип. 17. – С. 128–134.
4. Люсин Д. Современные представления об эмоциональном интеллекте // Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования / Д. В. Люсин. – М.: Ин-тут психологии РАН, 2004. – С. 29–36.
5. Носенко Е. Емоційний інтелект; концептуалізація феномену, основні функції: монографія / Носенко Е. Л., Коврига Н. В. – К.: Вища школа, 2003. – 126 с.
6. Овчаренко Г. Р. Структурна модель емоційного інтелекту / Г. Р. Овчаренко // Вісник післядипломної освіти. – 2013. – Вип. 9(2). – С. 261–267.

7. Психология жизненного успеха. Опыт социально-психологического анализа преодоления критических ситуаций. – К.: Институт Социологии НАН Украины. – 1995. – 149 с.

REFERENCES

1. Breus, YU. (2014). *Emotsional'nyy intellekt kak lichnostnyy resurs professional'nogo stanovleniya predstaviteley sotsionimicheskikh professiy*. [Emotional intelligence as a personal resource of professional formation of representatives of socionic professions]. Moscow.
2. Kolisnyk, L. (2014). *Osoblyvosti proyavu emotsynoho intelektu u starshomu yunats'komu vitsi*. [Features of the manifestation of emotional intelligence in the elderly juvenile age]. Chernigiv.
3. L'oshenko, O. (2012). *Osoblyvosti formuvannya ponyattya «emotsiynnyy intellekt»*. [Features of the formation of the concept of «emotional intelligence»]. Kyiv.
4. Lyusin, D. (2004). *Sovremennyye predstavleniya ob emotsional'nom intellekte*. [Modern concepts of emotional intelligence]. Moscow.
5. Nosenko, E. (2003). *Emotsiynnyy intellekt; kontseptualizatsiya fenomenu, osnovni funktsiyi*. [Emotional intelligence; conceptualization of the phenomenon, main functions]. Kyiv.
6. Ovcharenko, H. R. (2013). *Strukturna model' emotsynoho intelektu*. [Structural model of emotional intelligence]. Kyiv.
7. *Psikhologiya zhiznennogo uspekha. Opyt sotsial'no-psikhologicheskogo analiza preodoleniya kriticheskikh situatsiy*. (1995). [Psychology of life success. Experience of socio-psychological analysis of overcoming critical situations]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГАО Юань – аспірантка кафедри музично-інструментальної підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: методика музичного навчання, формування емоційного інтелекту у майбутніх учителів музики.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

GAO Yuan – Aspirant of the Department of Music and Instrumental Training, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky.

Circle of scientific interests: methods of musical teaching, formation of the emotional intelligence of future music teachers.

Дата надходження рукопису 23.04.2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор О. М. Ткаченко.